

W stulecie ustawy elektrycznej. Prawodawstwo energetyczne II Rzeczypospolitej

On the Centenary of the Electricity Act. Energy Legislation of the Second Polish Republic

The author presents regulations concerning the power industry in the Second Polish Republic (1918-1939), in particular those related to access to energy, development of energy infrastructure, relations between the energy entrepreneur and the consumer (market regulation, tariffs), as well as issues related to the rational use of energy. The author aims to reproduce the content of legal norms and the legislator's motivations and goals in the economic and social sphere, which were to be met by the enacted and issued legal acts.

Tomasz R. Nowacki

*doktor nauk prawnych
Akademia Pomorska w Słupsku*

ORCID – 0000-0002-6684-8384

e-mail: tomasz.nowacki@apsl.edu.pl

Słowa kluczowe:

Ustawa elektryczna, elektryfikacja, prawo energetyczne, II Rzeczpospolita, prawodawstwo Województwa Śląskiego, historia elektroenergetyki w Polsce

Key words:

Electricity Act, electrification, energy law, the Second Polish Republic, legislation of the Silesian Voivodeship, history of the electricity industry in Poland

<https://doi.org/10.36128/priv.vi44.445>

1. Wstęp

Energia to kluczowy czynnik rozwoju ludzkości. Bez dostępu do niej, bez wynajdywania nowych jej form i źródeł, ludzka cywilizacja nie tylko nie mogłaby się rozwijać, ale zwyczajnie nie przetrwałaby. Spośród wszystkich form energii największy wpływ na zmiany, jakim podlegała ludzkość od zarania, wywarła energia elektryczna. Od początku epoki elektryczności, tj. od ok. 140 lat, energia elektryczna całkowicie odmieniła sposób funkcjonowania społeczeństw i gospodarek zapoczątkowując bezprecedensowy okres rozwoju i zapewniając dostatek niewyobrażalnej wcześniej liczbie ludzi na świecie. Ten wpływ elektryczności na proces przemian zachodzących w ludzkim życiu i na rozwój

cywilizacji trwa nadal. Korzystanie z niej przez jednostki, zbiorowości i instytucje jest w swej powszechności wręcz niezauważalne i bezrefleksyjne. Niemal każda technologia jakiej używamy i każda nowa technologia wchodząca do użytku wymaga energii elektrycznej¹. Znaczenie energii, a energii elektrycznej w szczególności, jest widoczne zwłaszcza dziś, w obliczu dynamicznego rozwoju gospodarki światowej, a co za tym idzie ciągłego wzrostu zapotrzebowania na nią w przemyśle, transporcie, sektorze publicznym i w gospodarstwach domowych. Sytuację tę potęguje fakt, że stoimy równocześnie w obliczu energetycznej transformacji w kierunku gospodarki bezemisyjnej, która nie wpływa negatywnie na klimat. Rodzi to dalsze konsekwencje w postaci odejścia od paliw kopalnych nie tylko w energetyce (głównie węgiel i gaz), ale także w transporcie (ropa naftowa) i innych sektorach. Kluczową rolę w tych przemianach odgrywać będzie elektryfikacja kolejnych segmentów gospodarki, co oznacza dalszy wzrost znaczenia elektryczności.

W omawianym kontekście z perspektywy nauk prawnych interesującym zagadnieniem jest ustalenie wpływu prawa jako instrumentu kształtowania procesów społeczno-gospodarczych na rozwój sektora energetycznego. Jedną z możliwości zbadania zakresu tego wpływu oraz sposobów w jakich prawo oddziałuje na tę sferę jest próba uchwycenia rozwoju regulacji energetycznych w dłuższej, historycznej perspektywie. Spojrzenie wstecz może przyczynić się do lepszego zrozumienia obowiązującego prawa, jak również może stanowić inspirację dla przyszłych działań prawodawcy². Dobrą okazją ku temu jest przypadające na rok 2022 stulecie uchwalenia ustawy elektrycznej, pierwszego kompleksowego aktu prawnego w dziedzinie energetyki (ograniczonego do elektroenergetyki) na ziemiach polskich. Atrakcyjność poznawcza i badawcza tego zagadnienia jest tym większa, że brakuje opracowań na ten temat. O ile istnieje bogata literatura dotycząca współczesnego prawa energetycznego obejmująca komentarze oraz liczne opracowania i monografie,

-
- 1 Zob. Robert Bryce, *Siła energii. Elektryczność bogactwem narodów*, przeł. Bartosz Słabut (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020), 15.
 - 2 Wypada w tym miejscu przytoczyć pogląd Henryka Olszewskiego: „Bez znajomości praw historycznego rozwoju, bez znajomości przeszłości instytucji politycznych i starych systemów prawnych, a także bez stosowania retrospekcji prawidłowe zrozumienie współczesnego nam ustroju i prawa jest absolutnie niemożliwe, m. in. dlatego że właściwa charakterystyka ustroju społeczno-politycznego, ustroju i prawa dziś obowiązującego może być dokonana jedynie przez konfrontację i weryfikację z ustrojem i prawem epok minionych, z doświadczeniami przeszłości”. Zob. Henryk Olszewski, „Podejście historyczne w prawoznawstwie”, [w:] *Metody badania prawa*, red. Adam Łopatka (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich-Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973), 13-14.

to w odniesieniu do okresu będącego przedmiotem niniejszego artykułu jest ona nad wyraz skąpa; widoczny jest między innymi brak opracowań kompleksowych. Powody te skłoniły autora do podjęcia próby całościowego, acz zwięzłego i wstępnego, ujęcia przemian prawnych w zakresie energetyki w II Rzeczypospolitej.

Celem opracowania jest ustalenie jak w omawianym okresie normowano zagadnienia elektroenergetyki, a w szczególności te związane z dostępem do energii, rozwojem infrastruktury energetycznej, stosunkami między przedsiębiorcą energetycznym a odbiorcą (regulacja rynku, taryfy), względnie kwestie związane z racjonalnością użytkowania energii. Przy tym istotna jest nie tylko sama treść norm prawnych, ale także głębokość i szerokość regulacji, motywacja prawodawcy i cele w sferze gospodarczej i społecznej, jakie miały spełnić uchwalane i wydawane akty prawne. Dodatkowym celem, możliwym do osiągnięcia niejako przy okazji, jest przetarcie badawczych szlaków i stworzenie pozycji wyjściowej dla innych badaczy zajmujących się historią prawa gospodarczego, względnie historią gospodarczą w ogólności, zainteresowanych polską energetyką i prawem energetycznym. W opracowaniu zastosowano przede wszystkim metodę historyczno-prawną, w mniejszym stopniu dogmatyczną. Uzupełnieniem były stosunkowo nieliczne poglądy wyrażane w doktrynie zarówno współczesne omawianym aktom prawnym, jak i późniejsze.

2. Rozwój energetyki na ziemiach polskich do odzyskania niepodległości

Od zarania podstawowym nośnikiem energii na ziemiach polskich, podobnie jak w całej Europie, było drewno. Z czasem stało się ono także materiałem wyjściowym do produkcji kolejnego rodzaju paliwa – węgla drzewnego. Do poruszania wczesnych instalacji przemysłowych, takich jak młyny wodne i wiatraki, zaczęto wykorzystywać również siły wody i wiatru. Przełomem w zaspokajaniu potrzeb energetycznych okazało się wykorzystanie na szeroką skalę węgla kamiennego, którego początki datować można na połowę XVIII wieku, choć na Górnym Śląsku wydobywano go już w połowie wcześniejszego stulecia. Wzrost znaczenia tego surowca rozpoczął się w wieku XIX, co należy wiązać z dynamicznym rozwojem przemysłu, a co za tym idzie skokowym wzrostem zapotrzebowania na energię. Wiek XIX to także gwałtowny wzrost znaczenia ropy naftowej poprzedzony opanowaniem systemu jej rafinacji i wynalezieniem lampy naftowej (przez Ignacego Łukasiewicza). W tym czasie wytwarzano też gaz węglowy służący głównie jako paliwo do oświetlania miast. Prawdziwym przełomem było jednak uzyskanie możliwości wytworzenia energii elektrycznej w ilości umożliwiającej jej gospodarcze wykorzystanie, głównie do oświetlenia (początkowo zakładów przemysłowych, a następnie także miast) oraz napędu silników elektrycznych

wykorzystywanych w przemyśle³. Zastosowanie na szerszą skalę energii elektrycznej do oświetlania, a następnie także do poruszania urządzeń poprzez jej konwersję w energię mechaniczną, oznaczało powstanie nowego obszaru działalności gospodarczej człowieka – energetyki. To zrodziło konieczność prawnego uregulowania kwestii związanych z wytwarzaniem energii elektrycznej i obrotem nią.

Pierwsze gospodarcze zastosowania energii elektrycznej na ziemiach polskich datują się na rok 1878, w którym wykorzystano prądnice w kopalni węgla kamiennego „Król” w Chorzowie. Rok później pierwsze prądnice pojawiły się i w Królestwie Polskim. W tym czasie wytwarzano wyłącznie prąd stały, służący tylko do celów oświetleniowych. Do oświetlenia wykorzystywano lampy łukowe. Lampy żarowe (żarówki) pojawiły się w 1882 r. w kopalniach i hutach Górnego Śląska. Te urządzenia elektryczne upowszechniały się przede wszystkim w zakładach przemysłowych, choć incydentalnie stosowano je także w budynkach publicznych i prywatnych jak stacje kolejowe czy teatry⁴. W roku 1882 po raz pierwszy na ziemiach polskich użyto silnika elektrycznego. Urządzeniem o mocy 10 KM napędzano lokomotywę w kopalni węgla Hohenzollern (późniejsza Kopalnia Węgla Kamiennego Szombierki w Bytomiu)⁵.

Publiczne elektrownie miejskie (zawodowe) na ziemiach polskich pojawiają się wkrótce po rozpoczęciu tej działalności w USA i na Zachodzie Europy. W roku 1882 Thomas Edison uruchomił w Nowym Jorku pierwszą miejską elektrownię. Już zaledwie kilka lat po tym fakcie uruchomiono niewielką elektrownię miejską w Częstochowie (1887)⁶. Jeszcze wcześniej, bo w 1886 r. lampami łukowymi oświetlono częściowo Pabianice, jednak tu źródłem energii elektrycznej była elektrownia działająca na potrzeby jednej z pabianickich fabryk⁷. Kolejne elektrownie miejskie powstawały we Wrocławiu (1893), w Grudziądzu (1894), Poznaniu (el. dzielnicowe 1895), Elblągu (1896), Bydgoszczy i Gdańsku (1898), Chorzowie, Toruniu, Tczewie (1899),

-
- 3 Zob. Jan Soliński, Lidia Gawlik, „Rys historyczny, rozwój i stan obecny światowego i polskiego sektora energii” *Energetyka*, nr 3-4 (2012): 147.
 - 4 Zob. Juliusz Łukasiewicz, „Początki nowoczesnego systemu energetycznego na ziemiach polskich” *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, nr 1 (1974): 31-32.
 - 5 Zob. S. Pilżys, „Początki polskiej elektroenergetyki na przykładzie elektrowni w Wilnie oraz Białymstoku” *Spółczeństwo i Ekonomia*, nr 2 (2016): 22.
 - 6 Zob. Aleksander Gąsior, „Elektryczne oświetlenie Częstochowy w latach 1887-1927 (prąd stały)” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 4 (2015): 155.
 - 7 Zob. *Dziennik Łódzki* z 11 kwietnia 1886 r.

Bielsku i Lwowie (1893), Krakowie (1894), Przemyślu (1896), Jaśle (1897), Nowym Targu (1898), Radomiu (1901), Wilnie i Warszawie (1903), Białymstoku (1909). Jednocześnie wciąż dynamicznie rozwijały się także elektrownie przemysłowe⁸. W momencie odzyskania niepodległości w listopadzie 1918 r. na ziemiach polskich funkcjonowało 280 zakładów energetycznych o łącznej mocy zainstalowanej 211 MW (co oznaczało jedynie ok. 8 kW na mieszkańca) oraz rocznej produkcji ok. 500 GWh⁹.

Odradzająca się Rzeczpospolita odziedziczyła po okresie zaborów trzy obszary o zróżnicowanym stopniu rozwoju gospodarczego i infrastrukturalnego. Nierówności te dotyczyły także rozwoju raczkującej energetyki, która w największym stopniu była rozwinięta na ziemiach dawnego zaboru pruskiego. Dostępność energii elektrycznej była stosunkowo niewielka, co wynikało m.in. z braku jednolitego systemu produkcji i przesyłu na terytorium państwa. Sytuacja taka negatywnie wpływała na rozwój gospodarczy, ograniczając np. rozbudowę infrastruktury kolejowej, ułatwiającej transport towarów i mobilność mieszkańców¹⁰. Niepewność wiązała się także z brakiem jednolitych (i jasnych) przepisów prawa odnośnie do budowy źródeł wytwórczych i sieci elektroenergetycznych, szczególnie w zakresie wydawania zezwoleń na te rodzaje działalności. Zróżnicowanie procedur istniało nawet w obrębie pojedynczych zaborów. I tak np. w zaborze rosyjskim koncesje na budowę elektrowni w dużych miastach nieposiadających samorządu wydawano za zgodą Rady Ministrów, a czasem również i Kancelarii Carskiej, podczas gdy w mniejszych miejscowościach decydujące zdanie należało do generała gubernatora lub gubernatora¹¹.

Na korzyść młodego państwa przemawiał fakt, że energetyka na ziemiach polskich wciąż znajdowała się w początkowej fazie masowego rozwoju i nie została jeszcze w pełni zintegrowana z infrastrukturą zaborców, w przeciwieństwie do np. infrastruktury kolejowej. Stosunkowa nowość jej struktur predysponowała ją zatem do spełnienia funkcji integracyjnej całego odradzającego się państwa¹².

8 Łukasiewicz, „Początki nowoczesnego systemu energetycznego na ziemiach polskich”, 32-33; Pilżys, „Początki polskiej elektroenergetyki na przykładzie elektrowni w Wilnie oraz Białymstoku”, 23, 24.

9 Zob. Janusz Żarnowski, *Polska 1918 – 1939. Praca-technika-społeczeństwo* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1999), 17.

10 Zob. Waldemar Kania, *Energetyka krakowska 1905-2005* (Kraków: Trans-Krak Firma Wydawnicza, 2005), 35.

11 Zob. Pilżys, „Początki polskiej elektroenergetyki na przykładzie elektrowni w Wilnie oraz Białymstoku”, 22-23.

12 Zob. Józef Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939” *Dzieje Najnowsze*, nr 4 (1978): 82.

3. Organy właściwe do spraw energetyki

Prace analityczne nad rozwojem systemu energetycznego w odrodzonej Polsce toczyły się jeszcze przed odzyskaniem niepodległości. W 1916 r. powołano Komisję Elektryfikacji Kraju, która przygotowała projekt elektryfikacji Polski w oparciu o duże elektrownie okręgowe zlokalizowane blisko złóż węgla, ropy i gazu ziemnego oraz w okręgach przemysłowych. Elektrownie te miały tworzyć spójny system elektroenergetyczny połączony liniami wysokiego napięcia. W 1917 roku na I Zjeździe Techników Polskich powołano Krajowy Urząd Elektryfikacyjny, którego zadaniem miało być nadzorowanie przebiegu elektryfikacji¹³.

Z uwagi na znaczenie dla odbudowy państwa zagadnienia związane zarówno z obrotem energią elektryczną, jak i rozbudową infrastruktury energetycznej stanowiły istotną część aktywności organów Rzeczypospolitej od momentu odzyskaniu przez nią niepodległości. Bardzo szybko znalazło to wyraz w stworzeniu od podstaw właściwej struktury organów administracji publicznej, które w ramach swoich kompetencji administrowały nowym obszarem aktywności państwa i działalności gospodarczej przedsiębiorstw i obywateli. Nominalnie pierwszym organem odpowiedzialnym za rozwój energetyki, choć nie *explicite*, był MPiH. Stosownie do art. 28 Dekretu Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych w Królestwie Polskiem¹⁴ odpowiadał on za przemysł („organizacja przemysłu”, „nadzór nad wykonywaniem ustaw przemysłowych”, „sprawy przemysłowe”), którego energetyka była częścią. Inne ministerstwa w zakresie swojego działania miały współpracować z MPiH m.in. w zakresie „elektryfikacji kraju”¹⁵. Już 7 lutego 1919 r., a więc dwa dni przed pierwszym posiedzeniem Sejmu Ustawodawczego, na podstawie uchwały Rady Ministrów¹⁶, w ramach struktury organizacyjnej MPiH utworzono Urząd Elektryfikacyjny. Strukturę i zadania urzędu określił MPiH w rozporządzeniu¹⁷. Urząd, działając formalnie jako wydział MPiH, stanowił jednocześnie „wyodrębnioną samodzielną jednostkę organizacyjną” (art. 1), posiadał

13 Zob. Marek Jakubiak, „Wkład elektryków polskich w rozwój drugiej Rzeczypospolitej” *Energetyka*, nr 8 (2009): 488. *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 10 (1921): 124.

14 Dz. U. Nr 1, poz. 1.

15 Zob. art. 1 pkt 9 lit. b ustawy z dnia 29 kwietnia 1919 r. o organizacji i zakresie działania Ministerstwa Robót Publicznych (Dz. U., Nr 39 poz. 283).

16 Niepubl.

17 Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 14 marca 1919 r. w przedmiocie organizacji i zakresu działania Urzędu Elektryfikacyjnego (M.P. Nr 64, s. 1).

odrębność finansową (oddzielny budżet – art. 5) i częściowo organizacyjną, w tym prawo do używania na zewnątrz nazwy „Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Urząd Elektryfikacyjny”. Jako część aparatu obsługującego organ centralny (MPiH) urząd obejmował swoją właściwością teren całego kraju. Planowano także rozbudowanie jego struktur poprzez powstanie ekspozytur „w miarę postępu organizacji władz przemysłowych I i II instancji”. Wskazane jednostki organizacyjnie wchodziły w skład właściwych urzędów miejscowych, podlegając jednak służbowo Urzędowi Elektryfikacyjnemu w Warszawie. Można założyć, że docelowo administracja właściwa w dziedzinie elektryfikacji posiadać miała zatem strukturę dwuszczeblową, co zapewne wiązało się z założeniem dwuinstancyjności postępowań prowadzonych przez te organy¹⁸.

Utworzenie urzędu i wyposażenie go w odpowiednie kompetencje zakończyło chaos administracyjny w polskiej gospodarce elektroenergetycznej. Do tej pory elektrownie podlegały bowiem różnym pionom administracji państwowej. Elektrownie fabryczne i kopalniane podlegały MPiH, elektrownie kolejowe Ministerstwu Kolei Żelaznych, elektrownie zasilające telegraf Generalnej Dyrekcji Poczty i Telegrafów przy MPiH, pracujące na rzecz przemysłu wojennego podlegały Ministerstwu Spraw Wojskowych, a elektrownie prywatne działały na podstawie koncesji MPiH lub umów z samorządami¹⁹.

Zakres spraw urzędu obejmował 10 obszarów: statystyka (m.in. zapotrzebowanie i wielkość produkcji), studia i projekty (plany rozwoju energetyki, w tym elektryfikacja kolei), kontrola publiczna (administracyjno-handlowa wobec państwowych i komunalnych zakładów energetycznych, techniczna i finansowa przyznanych funduszy publicznych), koncesjonowanie (opiniowanie i wnioskowanie w zakresie budowy i uruchamiania elektrowni oraz innych zakładów, licencjonowanie podmiotów zajmujących się doradztwem i projektowaniem elektrotechnicznym), doradztwo (gminom i podmiotom publicznym), popularyzacja elektryczności, obrót materiałami elektrotechnicznymi (na potrzeby odbudowy i pomocy państwowej), promocja polskiego przemysłu elektrotechnicznego, kwestie prawne (opracowanie i opiniowanie konkretnych projektów ustaw, opracowanie norm technicznych), prowadzenie stacji badań materiałowych (art. 2). Jak stwierdził Michał Domagała, Urząd Elektryczny był zatem wyposażony „we wszystkie współczesne instrumenty regulacyjne. Był uprawniony do prowadzenia polityki taryfy energii elektrycznej, posiadał istotny wpływ na procedurę wydawania koncesji, a także możliwość kontrolowania przedsiębiorstw, które już ją uzyskały.

18 Zob. Michał Domagała, „Urząd Elektryfikacyjny. Struktura organizacyjna i zadania” *Białostockie Studia Prawnicze*, z. 18 (2015): 78.

19 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 92-93.

Wpływał zatem na kształt i zasady funkcjonowania rodzącego się polskiego rynku energetycznego²⁰.

Na czele urzędu stał kierownik noszący tytuł dyrektora Urzędu Elektryfikacyjnego (art. 4), zaś w ramach urzędu działał Komitet Fachowy Urzędu Elektryfikacyjnego jako ciało opiniodawczo-doradcze w zakresie prowadzenia polityki gospodarczej w zakresie elektryfikacji kraju (art. 6). Komitet Fachowy składał się z ośmiu członków: czterech urzędników (konsultant MPiH w sprawach energetyki, dyrektor urzędu, kierownicy oddziałów Małopolskiego i Wielkopolskiego) i czterech zewnętrznych ekspertów z dziedziny energetyki mianowanych przez MPiH spośród wybitnych fachowców.

Wskutek działań oszczędnościowych w administracji i wbrew opinii branży energetycznej (Związek Elektrowni Polskich) Urząd Elektryfikacyjny został w 1921 r. formalnie zniesiony i jednocześnie przekształcony w Wydział Elektryczny Ministerstwa Robót Publicznych²¹. Według Józefa Piłatowicza należy wiązać to z planami i poglądami na energetykę Gabriela Narutowicza. W 1920 r. objął on stanowisko MRP i podjął starania o przeniesienie spraw związanych z elektryfikacją do zarządzanego przez siebie resortu. Uważał on, że elektryfikacja w wykonaniu MPiH będzie przejawem tendencji etatystycznych, podczas gdy elektryfikacja w Polsce powinna przebiegać głównie w oparciu o inicjatywę prywatną. Rola rządu, zdaniem Narutowicza, ograniczać się powinna do stworzenia otoczenia prawnego oraz do kontroli i nadzoru technicznego²². Nowa komórka organizacyjna, mimo utraty niektórych kompetencji na rzecz Ministra Robót Publicznych, posiadała dosyć duży zakres autonomii działania, ponieważ nie była włączona do żadnego z departamentów ministerstwa podlegając bezpośrednio ministrowi. Przeniesienie spraw związanych z elektryfikacją do resortu robót publicznych, oprócz kwestii oszczędnościowych i politycznych (Narutowicz), można było tłumaczyć stopniem rozwoju elektroenergetycznego sektora przemysłu. Przemysł energetyczny dopiero się tworzył, a funkcje administracji w tym czasie polegały przede wszystkim na działaniach wspierających jego rozwój, pozostawiając sprawy regulacyjne na dalszym planie. Dlatego też zapewne MRP, do którego właściwości należały sprawy związane z budową i odbudową infrastruktury, mógł uchodzić za właściwy podmiot do nadzoru elektryfikacji kraju²³. Do zakresu jego działania należało m.in. planowanie elektryfikacji, w tym elektryfikacji kolei, wydawanie koncesji (tzw. uprawnień), wydawanie

20 Zob. Domagała, „Urząd Elektryfikacyjny. Struktura organizacyjna i zadania”, 81.

21 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 września 1921 r. w sprawie zniesienia Urzędu Elektryfikacyjnego (Dz.U., Nr 82 poz. 569).

22 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 93.

23 Zob. Domagała, „Urząd Elektryfikacyjny. Struktura organizacyjna i zadania”, 82.

przepisów i norm technicznych, opiniowanie przedsięwzięć związanych z elektryfikacją i przemysłem elektroenergetycznym, studia nad możliwością wykorzystania naturalnych źródeł energii oraz opracowywanie i opiniowanie aktów prawnych z zakresu swojego działania. Likwidacja Urzędu Elektryfikacyjnego spowodowała rozdzielenie administrowania sektorem elektroenergetycznym pomiędzy dwóch ministrów. Rozbudowa infrastruktury energetycznej należała do kompetencji MRP, a sprawy funkcjonowania istniejących przedsiębiorstw, cen energii (w tym ich zmiany), kredytów rządowych i taryf celnych pozostały w gestii MPiH²⁴.

Struktura Wydziału Elektrycznego MRP była inna niż Urzędu Elektryfikacyjnego. Składał się on z trzech działów: Administracyjnego, Nadzorowego i Technicznego. Do działu Administracyjnego należały sprawy związane z wydawaniem koncesji („nadawaniem uprawnień rządowych”), do działu Nadzorowego sprawy ogólnego nadzoru nad działalnością przedsiębiorstw energetycznych, a do działu Technicznego działalność analityczna i statystyczna. Dodatkowo od 1927 r., niejako w uzupełnieniu i rozwinięciu działalności działu Nadzorowego, tworzono w urzędach wojewódzkich (w dyrekcjach robót publicznych) referaty elektryczne wykonujące bezpośredni nadzór nad zgodnością działalności przedsiębiorstw energetycznych z warunkami wydanych koncesji²⁵.

Od 1922 r. oprócz Wydziału Elektrycznego MRP dysponował również organem doradczym, utworzoną przez siebie Państwową Radą Elektryczną²⁶. Rada składała się z przedstawicieli środowisk technicznych, przemysłowych (w tym energetycznych), rolniczych i samorządowych. Do jej zadań należało opiniowanie na wniosek Ministra zagadnień w zakresie elektryfikacji i gospodarki energetycznej państwa oraz działania inicjatywne w tym zakresie.

W 1932 r. w ramach ogólnej reformy administracyjnej zniesiono urząd MRP, a kompetencje w zakresie energetyki, mimo próby przejścia ich

24 Zob. *ibidem*, 82-83.

25 Zob. Kazimierz Siwicki, „Elektryfikacja Polski 1918-1928” *Przegląd Techniczny*, nr 4-5 (1929): 164.

26 Zob. rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 11 lutego 1922 r. o utworzeniu Państwowej Rady Elektrycznej (M.P. Nr 55 poz. 28 ze zm.). Radę utworzono jeszcze przed wejściem w życie ustawy elektrycznej na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 kwietnia 1919 r. o organizacji i zakresie działania Ministerstwa Robót Publicznych (Dz. U., Nr. 39 poz. 283) jednak ustawa elektryczna również (w art. 21) przewidywała możliwość powołania przez MRP do opiniowania w sprawach elektrycznych doradczych organów fachowych.

przez Ministerstwo Komunikacji, otrzymało na powrót MPiH²⁷. Zadania Wydziału Elektrycznego przejęło Biuro Elektryfikacji – wewnętrzna komórka MPiH. Skupienie całości zagadnień energetycznych w jednym resorcie stworzyło na powrót możliwość integracji i synchronizacji dwóch obszarów działania: planowania i realizacji. Ponadto, energetyka stała się ponownie częścią kompleksu przemysłowego, co przełożyło się na szersze, niż do tej pory, uwzględnianie jej potrzeb. Przyczyniło się to do przyspieszenia rozwoju sektora elektroenergetycznego w drugiej połowie lat trzydziestych, choć MPiH brakło sił i środków do pełnej realizacji sporządzanych projektów elektryfikacji państwa. Nie udało się m.in. utworzenie, mimo starań w latach 1937-1939, przedsiębiorstwa państwowego, Głównego Państwowego Zakładu Elektrycznego, mającego koordynować projektowanie i budowę ogólnopństwowych (przesyłowych) linii energetycznych, które byłoby w pewnym sensie odpowiednikiem Państwowych Sieci Energetycznych S.A. – obecnego operatora systemu przesyłowego elektroenergetycznego²⁸.

4. Elektryfikacja

4.1. Ustawa elektryczna

Jednym z istotnych zadań Urzędu Elektryfikacyjnego, a następnie Wydziału Elektrycznego było przygotowanie projektu „ustawy elektryfikacyjnej”. Zadanie to zostało wykonane. MRP wniósł do Sejmu projekt ustawy o „wytwarzaniu, przetwarzaniu, przesyłaniu i rozdzielaniu energii elektrycznej”²⁹, który w wyniku prac połączonych komisji (robót publicznych i przemysłowo-handlowej) zmienił nazwę na projekt „ustawy elektrycznej”³⁰. Pod takim też tytułem ustawę uchwalono 21 marca 1922 r.³¹. Celem uchwalenia ustawy była m.in. unifikacja przepisów i centralizacja regulacji rozwijającego się sektora energetycznego, co miało przełożyć się na przyspieszenie

-
- 27 Por. art. 5 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 maja 1932 r. w sprawie zniesienia urzędu Ministra Robót Publicznych (Dz. U., Nr 51 poz. 479).
- 28 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 94, 96, 98-99.
- 29 Zob. Projekt ustawy o wytwarzaniu, przetwarzaniu, przesyłaniu i rozdzielaniu energii elektrycznej, Druk Sejmowy 2978 Sejmu Ustawodawczego.
- 30 Zob. Sprawozdanie komisji robót publicznych i przemysłowo-handlowej w sprawie projektu ustawy o wytwarzaniu, przetwarzaniu, przesyłaniu i rozdzielaniu energii elektrycznej, wniesionego do Sejmu przez Pana Ministra Robót Publicznych. (Nr 2978), Druk Sejmowy 3316 Sejmu Ustawodawczego.
- 31 Ustawa elektryczna z dnia 21 marca 1922 r. (Dz. U., Nr 34 poz. 277, t.j. Dz. U. z 1935 r., Nr 17 poz. 98).

elektryfikacji państwa i jego rozwoju gospodarczego³². Akt ten jak na owe czasy kompleksowo regulował funkcjonowanie rodzącego się rynku energii elektrycznej w Polsce. Jednym z kluczowych rozwiązań było skupienie w ręku rządu prawa do wydawania koncesji („uprawnień rządowych”) na wytwarzanie, przetwarzanie, przesyłanie i dystrybucję („rozdzielanie”) energii elektrycznej, czym do tej pory zajmowały się głównie samorządy. Organem koncesyjnym został MRP (art. 5), któremu podlegał, jako aparat pomocniczy, wyżej wymieniony Wydział Elektryczny. Przyznawanie koncesji odbywało się przy współudziale wojewodów, którzy przeprowadzali „dochodzenie”, na podstawie którego minister wydawał decyzję (art. 5). Zatem z wyłączeniem etapu wydawania decyzji to wojewodowie prowadzili postępowanie administracyjne w tym zakresie (od 1927 r. w oparciu o sukcesywnie tworzone wojewódzkie referaty elektryczne). Zakłady elektryczne, które uzyskały taką koncesję, nie musiały ubiegać się o „zwykłą” koncesję przemysłową. Treść koncesji powinna była określać ramy czasowe i terytorialne jej obowiązywania, termin uruchomienia zakładu energetycznego, warunki dostawy energii elektrycznej (taryfa), ewentualnie także warunki wykupu zakładu przez państwo. Koncesje wydawano tylko na czas ograniczony, a wydane przed wejściem w życie ustawy koncesje bezterminowe miały wygasnąć 1 stycznia 1972 r. lub 1 stycznia 1923 r., gdyby działalność nie została faktycznie rozpoczęta do tego czasu (art. 12). Koncesja wymagana była na działalność w zakresie wytwarzania, przetwarzania, przesyłania i dystrybucji energii elektrycznej w celu odsprzedaży („zawodowego zbytu”) lub zasilania publicznych środków komunikacji (nawet bez sprzedaży). *A contrario* koncesji nie wymagano zatem na działalność na potrzeby własne jaką świadczyły np. elektrownie przyfabryczne (przemysłowe). Ponadto koncesjonowaniu nie podlegała również działalność przedsiębiorstw państwowych, nawet jeśli handlowały one energią elektryczną lub zasilaly publiczne środki komunikacji. Koncesja poprzedzana była umową z przyszłym uprawnionym, bez której nie mogła zostać wydana³³. Ważną składową koncesji były tzw. „warunki dostawy prądu”. Określane przez MRP stanowiły w istocie odpowiednik dzisiejszej taryfy i służyły ochronie konsumentów poprzez zapewnienie dostaw energii wszystkim odbiorcom na terenie obowiązywania koncesji, którzy tego sobie życzą oraz ustanowienie akceptowalnych cen³⁴. Szczegółowe wymogi odnośnie do udzielania koncesji oraz zasady postępowania w sprawach o wydanie,

32 Zob. Uzasadnienie do projektu ustawy o wytwarzaniu, przetwarzaniu, przesyłaniu i rozdzielaniu energii elektrycznej, Druk Sejmowy 2978 Sejmu Ustawodawczego, 5.

33 Zob. Jerzy Trammer, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki” *Przegląd Notarialny*, nr 1-2 (1925): 57-62.

34 Zob. *ibidem*, 69.

unieważnienie i przeniesienie koncesji („uprawnienia rządowego”) określono w aktach wykonawczych³⁵.

Na przesył energii elektrycznej poza granicę Rzeczypospolitej wymagane było dodatkowe pozwolenie Rady Ministrów (art. 19), co według komentatorów miało na celu zapobieżenie eksportowi energii elektrycznej i wykorzystanie jej dla potrzeb gospodarki krajowej³⁶. Korespondowało to z przewidzianą w ustawie wodnej możliwością odmowy wydania pozwolenia wodnoprawnego („pozwolenie władzy wodnej”) w przypadku, gdyby siła rzeki miała być wykorzystana za granicą³⁷.

Oprócz koncesji wytwórca energii elektrycznej winien był posiadać także odpowiednie „pozwolenie policyjno-techniczne” na uruchomienie i budowę zakładów energetycznych, co stanowiło odpowiednik dzisiejszego pozwolenia na budowę wraz z innymi niezbędnymi decyzjami.

Zasady funkcjonowania przemysłu elektroenergetycznego określone w ustawie elektrycznej stanowiły *lex specialis* w stosunku do ogólnych zasad funkcjonowania przemysłu w Polsce. Prawo przemysłowe z 1927 r.³⁸ wyłączało wytwarzanie, przesył i dystrybucję energii elektrycznej z definicji przemysłu, a tym samym ze swojego zakresu przedmiotowego.

Ważną częścią przepisów ustawy elektrycznej były te, które przyczyniały się do przyspieszenia procesów inwestycyjnych w energetyce. Ustawa

35 Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 20 maja 1923 r. wydane w porozumieniu z Ministrami Spraw Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu oraz Kolei Żelaznych w sprawie udzielania uprawnień rządowych na wytwarzanie, przetwarzanie, przesyłanie i rozdzielanie energii elektrycznej (Dz. U., Nr 60 poz. 441), rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 14 lipca 1925 r. w sprawie udzielania uprawnień rządowych na wytwarzanie, przetwarzanie, przesyłanie i rozdzielanie energii elektrycznej przez drobne zakłady elektryczne (Dz. U., Nr 75 poz. 529). Oba rozporządzenia zastąpiono rozporządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 31 października 1934 r. w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie udzielania uprawnień rządowych na wytwarzanie, przetwarzanie, przesyłanie i rozdzielanie energii elektrycznej (Dz. U., Nr 104 poz. 928). Wymogi dla państwowych zakładów energetycznych określało rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 17 maja 1933 r. w sprawie postępowania przy powstawaniu państwowych zakładów energetycznych mających się trudnić zawodowym zbytem energii elektrycznej (Dz. U., Nr 38 poz. 308).

36 Zob. Trammer, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki”, 78-79.

37 Por. art. 48 pkt 9 ustawy wodnej z dnia 19 września 1922 r. (Dz. U., Nr 102 poz. 936 ze zm.).

38 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym (Dz. U., Nr 53 poz. 468).

w art. 8 umożliwiła rozbudowę infrastruktury przesyłowej w oparciu o publiczne drogi kołowe i wodne, koleje, ulice i place, a za odszkodowaniem także z wykorzystaniem posiadłości państwowych, gminnych i prywatnych. Dodatkowo istniała możliwość usunięcia za odszkodowaniem gałęzi drzew zagrażających przewodom elektrycznym. Wcześniej zakłady elektryczne wytwarzające i dystrybuujące energię elektryczną na obszarze gminy musiały w tych sprawach porozumiewać się z władzami samorządowymi. Odbывало się to w zamian za liczne koncesje ze strony przedsiębiorców jak obowiązek oświetlania za niższe stawki (a nawet bezpłatnie) ulic i placów gminnych, określenie przez gminę warunków dostaw energii elektrycznej, prawo wykupu zakładu energetycznego przez gminę po upływie określonego czasu. Jeżeli zakład elektryczny zamierzał prowadzić swą działalność na obszarze kilku gmin musiał zawierać podobne umowy z każdą gminą osobno, co tym bardziej komplikowało warunki prowadzenia działalności, zmniejszało jej opłacalność, a tym samym stanowiło barierę w rozwoju przedsiębiorstw i ich ekspansji skutecznie spowalniając elektryfikację³⁹. Wprowadzono również możliwość wywłaszczenia lub czasowego zajęcia nieruchomości na potrzeby budowy i funkcjonowania zakładów elektrycznych użyteczności publicznej (art. 10). Wcześniejsze ustawodawstwo dotyczące wywłaszczenia na cele energetyczne ograniczało się do ustaw regulujących zasady realizacji pojedynczych przedsięwzięć⁴⁰. Nowe regulacje w tym zakresie były wyrazem poparcia państwa dla rozwoju elektryfikacji okręgowej, tj. opartej o elektrownie, które są w stanie zaopatrywać w energię elektryczną większe obszary, a nie tylko jednego, konkretnego odbiorcę, co m.in. zapewniało efekt skali i zmniejszało koszty elektryfikacji. Politykę tę realizowano także na drodze przyznawania koncesji, z których pierwsze otrzymały w 1924 r. elektrownie okręgowe⁴¹.

Doniosłe znaczenie, wpływające na pewność obrotu prawnego, miał także fakt uznania energii elektryczną za rzecz ruchomą (art. 20). W sferze prawa prywatnego (handlowego) oznaczało to uznanie energii elektrycznej za przedmiot posiadania i własności, a jej zbycie za czynność handlową.

39 Zob. Trammer, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki”, 63.

40 Zob. art. 4 ustawy z dnia 4 czerwca 1920 r. w przedmiocie udziału Skarbu Państwa w Spółce Akcyjnej Zakładu Wodno-Elektrycznego Szczawnica-Jazowsko (Dz. U., Nr 47 poz. 287).

41 Uprawnienie nr 1 Elektrownia Okręgowa w Pruszkowie S.A. na kilka gmin podwarszawskich, uprawnienie nr 2 Podkarpackie Towarzystwo Elektryczne S.A. na Borysław i okolice, nr 3 Sieci Elektryczne S.A. na obszar pomiędzy Zawierciem a Częstochową. Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 85.

Na gruncie prawa karnego zaś bezprawne wykorzystywanie energii elektrycznej stanowiło kradzież⁴².

Ustawa elektryczna oceniana była co do zasady pozytywnie jako przełomowy krok w elektryfikacji państwa. Wskazywano na korzyści płynące z unifikacji przepisów w Polsce i centralizacji koordynacji rozwoju sektora elektroenergetycznego, administracyjnoprawne ułatwienia w rozwoju infrastruktury wytwórczej i przesyłowej, ochronę konsumenta. Wszystko to składało się na ogólne korzyści ekonomiczne, jakie ustawa wywierała w skali całego państwa⁴³. Jednocześnie wskazywano też na pewne deficyty, takie jak brak faktycznego i wyczerpującego uzasadnienia do projektu ustawy, brak definicji, względnie sposobu określania zakładów użyteczności publicznej, uregulowanie postępowania koncesyjnego w aktach wykonawczych zamiast w ustawie, zbyt lakoniczne przepisy ustawowe odnośnie do zawartości decyzji koncesyjnej, skąpe regulacje dotyczące ustalenia wynagrodzenia za przejmowany przez państwo zakład energetyczny, niedostatki w zakresie wykorzystywania nieruchomości dla rozwoju infrastruktury przesyłowej, m.in. brak rygorów wykonalności, co z niektórych postanowień czyniło *lex imperfecta*⁴⁴. To wszystko nie umniejszało jednak w przytłaczającej mierze pozytywnego wpływu ustawy elektrycznej na rozwój energetyki i całokształt stosunków społecznych i gospodarczych w międzywojennej Polsce.

4.2. Rozporządzenie o popieraniu elektryfikacji

Kolejnym, obok ustawy elektrycznej, istotnym elementem porządku prawnego w zakresie elektryfikacji było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej (z mocą ustawy) z dnia 27 października 1933 r. o popieraniu

42 Zob. Trammer, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki”, 77-78; Władysław Herdin, „Polskie ustawodawstwo elektryczne” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 12 (1929): 271.

43 Zob. Trammer, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki”, 81-82; Herdin, „Polskie ustawodawstwo elektryczne”, 271-272; Siwicki, „Elektryfikacja Polski 1918 – 1928”, 164; „Uzasadnienie do projektu ustawy w sprawie rozciągnięcia mocy obowiązującej ustawy elektrycznej z dnia 21 marca 1922 r. na obszar województwa śląskiego”, [w:] *Prawo elektryczne. Ustawa elektryczna, rozporządzenie wykonawcze, projekt śląskiej ustawy elektrycznej wraz z uzasadnieniem, według stanu prawnego z dnia 1.9.1938 r.* (Katowice: Nakładem Związku Gmin Województwa Śląskiego, b.d.w.), 28, 30-36. O relacji ustawy elektrycznej z innymi aktami prawnymi zob. Zygmunt Rolnicki, „Stosunek ustawy elektrycznej do innych ustaw” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 22 (1937): 1051, nr 23 (1937): 1075, nr 24 (1937): 1100, nr 2 (1938): 50-51.

44 Zob. Trammer, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki”, 51-54, 56, 65-66, 82.

elektryfikacji⁴⁵. Akt ten, będący swoistym uzupełnieniem i rozwinięciem ustawy elektrycznej w zakresie elektryfikacji państwa, przewidywał szereg ulg i zwolnień dla osób fizycznych i prawnych prowadzących inwestycje w zakresie budowy zakładów wytwórczych lub sieci elektroenergetycznych. Wcześniej, w ograniczonym zakresie, o uzyskanie pewnych ulg można było ubiegać się na podstawie „ogólnego” rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie ulg dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych⁴⁶. W praktyce napotykało to jednak na trudności⁴⁷. Ulgi przewidziane rozporządzeniem można było podzielić na dwie kategorie: zwolnienia od różnego rodzaju opłat i podatków (opłata skarbową – „stempłowa”, opłata za pisma związane z przejmowaniem niezbędnych nieruchomości, podatki od nieruchomości stanowiących przedmiot koncesji, wynagrodzenie za korzystanie z terenów państwowych w celu prowadzenia przewodów) oraz prawa pierwszeństwa do nabywania gruntów pochodzących z parcelacji w ramach reformy rolnej, materiałów budowlanych i opałów oraz w uzyskiwaniu zezwoleń na użytkowanie wód, jako źródła energii.

Rozwiązania zawarte w rozporządzeniu o popieraniu elektryfikacji co do zasady oceniane były korzystnie, zwłaszcza zwolnienia od podatków i opłat. Podnoszono jednak, że są one znacznie opóźnione względem potrzeb. Zauważano także, że z uwagi na korelację zwolnień z obowiązkami w zakresie skali inwestycji służą one głównie przedsiębiorstwom zagranicznym dysponującym dużym kapitałem, a nie rozwiązują problemów przedsiębiorstw mniejszych, o mniejszej kapitalizacji, a więc głównie krajowych. Dodatkowo wskazywano na fakt, że rozporządzenie tylko częściowo odpowiada na potrzeby rozwoju elektryfikacji wskazując na kolejne możliwe do zastosowania ulgi, zwolnienia i inne rozwiązania mające stymulować działanie przedsiębiorstw energetycznych. Za kluczowe uważano odbiurokratyzowanie i złagodzenie wymogów procesu koncesyjnego, bez którego, zdaniem komentatorów, rozporządzenie elektryfikacyjne nigdy nie spełni założonych celów i pokładanych w nim nadziei sektora energetycznego⁴⁸. W aspekcie terytorialnym przewidywano przeprowadzenie elektryfikacji w oparciu o przewidziany w rozporządzeniu podział państwa na tzw. okręgi elektryfikacyjne. Okręgi te ustanowiono dopiero w 1937 r. w drodze rozporządzenia wykonawczego MPiH⁴⁹. Było ich 17 i nie obejmowały one znacznej części wschodniego te-

45 Dz. U., Nr 85 poz. 633 ze zm.

46 Dz. U., Nr 36 poz. 329 ze zm.

47 Zob. Gabriel Sokolnicki, „Ustawa o popieraniu elektryfikacji” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 3 (1934): 45.

48 Ibidem, s. 47-48.

49 Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 18 marca 1937 r. o ustaleniu okręgów elektryfikacyjnych (Dz. U., Nr 24 poz. 156).

rytorium państwa, tj. województw białostockiego, wileńskiego, nowogrodzkiego, poleskiego, wołyńskiego oraz większości województw tarnopolskiego i stanisławowskiego. Wychodząco bowiem z założenia, że poziom rozwoju gospodarczego i kulturalnego tych terenów nie daje podstaw do elektryfikacji okręgowej. Potwierdzał to w pewnym sensie fakt, że elektryfikacja w oparciu o elektrownie okręgowe i przepisy ustawy elektrycznej nie objęła do tej pory większości z nich. Okręgami nie objęto również województwa śląskiego, choć z zupełnie innych powodów⁵⁰. Na poszczególne okręgi wydawano uprawnienia rządowe przedsiębiorstwom mającym w okresie kilku bądź kilkunastu lat budować elektrownie i sieci energetyczne⁵¹. W oddzielnym akcie określono także tryb uzyskiwania ulg na elektryfikację⁵². Niezależnie od zasad ustalonych w rozporządzeniu elektryfikacyjnym poczynszy od 1938 r. przedsiębiorstwa energetyczne prowadzące działalność na terenie Centralnego Okręgu Przemysłowego oraz województw wschodnich (w większości nieobjętych podziałem na okręgi elektryfikacyjne) mogły ubiegać się także o ulgi inwestycyjne na zasadach ogólnych na podstawie ustawy o ulgach inwestycyjnych⁵³. Z dobrodziejstw tej ustawy nie mogły jednak korzystać te podmioty, które już korzystały z ulg „elektryfikacyjnych” uzyskanych na podstawie przepisów rozporządzenia o popieraniu elektryfikacji.

4.3. Elektryfikacja warszawskiego węzła kolejowego

Mimo istnienia rozwiązań przewidzianych zarówno w ustawie elektrycznej, jak i rozporządzeniu elektryfikacyjnym, elektryfikacja państwa nie przebiegała jedynie w oparciu o przepisy o charakterze generalnym i abstrakcyjnym. Wspomnieć należy o szczególnym przypadku jakim była elektryfikacja warszawskiego węzła kolejowego. Odbывała się ona na zasadach szczególnych, a zakres tej inwestycji oraz ramy prawne jej finansowania określało prezydenckie rozporządzenie z mocą ustawy⁵⁴. Ten rodzaj aktu prawnego, bezspornie o powszechnej mocy obowiązującej, miał co do zasady charakter

50 O przyczynach zob. pkt 9 niniejszego artykułu.

51 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 87.

52 Obwieszczenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 30 czerwca 1934 r. w sprawie trybu postępowania w zakresie korzystania z ulg, przewidzianych w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku o popieraniu elektryfikacji. (M.P. Nr 159, poz. 208).

53 Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o ulgach inwestycyjnych (Dz. U., Nr 26 poz. 224).

54 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 września 1933 r. w sprawie elektryfikacji węzła kolejowego warszawskiego oraz zaciągnięcia kredytu zagranicznego na cele tej elektryfikacji (Dz. U., Nr 72 poz. 531).

generalny i abstrakcyjny. Równocześnie jednak rozporządzenie prezydenckie w przedmiocie elektryfikacji warszawskiego węzła kolejowego stanowiło swoisty akt hybrydowy z przewagą cech aktu indywidualnego. Określał on zarówno zakres przedmiotowy inwestycji, podmiot ją przeprowadzający wraz z zagranicznymi partnerami oraz zasady finansowania włącznie ze wskazaniem wysokości kredytu i sposobu jego zabezpieczenia. Dodatkowo rozporządzenie wprowadzało rozwiązania w zakresie zwolnień od podatków i opłat dla podmiotów realizujących tę konkretną inwestycję. Trudno w tym miejscu nie dostrzec podobieństw do współczesnych ustaw o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji poszczególnych inwestycji infrastrukturalnych, w tym energetycznych (tzw. „specustawy”). Określają one szczególne zasady dla poszczególnych rodzajów inwestycji, ale także dla konkretnych, indywidualnie oznaczonych przedsięwzięć⁵⁵. Odnotować w tym miejscu należy, że rozporządzenie o elektryfikacji węzła warszawskiego nie było pierwszym aktem tego rodzaju w II Rzeczypospolitej. Szczególne rozwiązania prawne dotyczące konkretnej inwestycji przewidywała np. ustawa o budowie portu w Gdyni już w 1922 r.⁵⁶. Również ustawa elektryczna zawierała pewne rozwiązania tego rodzaju. Za takie uznać należy m.in. przepisy umożliwiające przeprowadzanie przewodów elektrycznych, korzystanie z nieruchomości, możliwość wyłączenia dla celów realizacji inwestycji elektroenergetycznych.

5. Przepisy techniczne i bezpieczeństwa

Elementem dopełniającym system prawa energetycznego są przepisy techniczne i bezpieczeństwa. W II Rzeczypospolitej uzupełniały one ustawę elektryczną. Wydawane sukcesywnie akty wykonawcze dotyczyły normalizacji napięcia, linii energetycznych wysokiego napięcia, liczników energii elektrycznej, przyłączenia urządzeń elektrycznych do sieci dystrybucyjnych zakładów elektrycznych użyteczności publicznej oraz środków ostrzegawczych w zakresie niebezpieczeństwa pochodzącego od instalacji elektrycznych.

55 Zob. Tomasz R. Nowacki, „Budowa obiektów energetyki jądrowej. Nowe instytucje w procesie inwestycyjnym”, [w:] *Wybrane węzłowe zagadnienia współczesnego prawa energetycznego*, red. Anna Walaśzek-Pyziół (Kraków: Wydawnictwo AT, 2012), 197-198. (Kraków: AT Wydawnictwo, 2012).

56 Ustawa z dnia 23 września 1922 r. o budowie portu w Gdyni (Dz. U., Nr 90 poz. 824). W tym zakresie por. również Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 1 czerwca 1927 r. o popieraniu rozbudowy i rozwoju gospodarczego miasta i portu w Gdyni (Dz. U., Nr 51 poz. 452 ze zm.).

Rozporządzeniem z 1923 r.⁵⁷ ujednolicono na obszarze państwa napięcie oraz częstotliwość prądu. Dotyczyło to nowopowstających zakładów i urządzeń elektrycznych, choć w szczególnych przypadkach dopuszczalne były odstępstwa za zgodą MRP. Przy rozbudowie istniejących zakładów można było stosować napięcia dotychczasowe. Zasady te nie obejmowały jednak zakładów zasilających wyłącznie trakcję elektryczną oraz urządzeń zainstalowanych na statkach.

Wydane również w 1923 r. przez MRP rozporządzenia o przepisach technicznych w zakresie linii energetycznych wysokiego napięcia („prądu silnego”)⁵⁸ określało wymogi dla przewodów, wsporników (słupów energetycznych), zasady krzyżowania się linii energetycznych z innymi liniami, a także z drogami i osiedlami. Rozporządzenie nie obejmowało linii energetycznych poniżej 100V, krótkich (do 20m) linii o napięciu do 250V, przewodów trakcyjnych oraz linii, których budowę rozpoczęto przed jego wejściem w życie.

W odniesieniu do liczników energii elektrycznej MPiH w 1925 r. wydał trzy odrębne rozporządzenia dotyczące uprawnień do legalizacji liczników, granic błęd pomiaru liczników oraz nadzoru nad licznikami użytkowymi w obrocie publicznym⁵⁹. Do legalizacji liczników upoważnione mogły być podmioty fachowe i osoby fizyczne, a upoważnienie nadawał i odwoływał Dyrektor Głównego Urzędu Miar, który sprawował również nadzór nad wykorzystywaniem liczników przez elektrownie.

Wydane w 1930 r. przez MRP przepisy techniczne dotyczące przyłączenia urządzeń elektrycznych do sieci dystrybucyjnych („rozdzielczych”) zakładów elektrycznych użyteczności publicznej nie miały formy rozporządzenia, mimo iż wydane zostały na podstawie art. 16 ustawy elektrycznej⁶⁰. Określały one zasady wykonywania przyłączy wysokiego i niskiego napięcia (napowietrznych i podziemnych), pionów elektrycznych w budynkach, wykonywania i montowania liczników i urządzeń odbiorczych.

-
- 57 Zob. rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 26 maja 1923 r. w przedmiocie normalizacji napięć elektrycznych oraz częstotliwości prądów zmiennych (Dz. U., Nr 65 poz. 506). Zob. także kolejne rozporządzenia w tym zakresie (Dz. U. z 1928 r., Nr 68 poz. 629; z 1930 r., Nr 45 poz. 384).
- 58 Zob. rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 6 lipca 1923 r. w przedmiocie przepisów technicznych, dotyczących linii elektrycznych prądu silnego (M.P., Nr 168 poz. 209).
- 59 Zob. trzy rozporządzenia Ministra Przemysłu i Handlu z 1925 r. (Dz. U., Nr 32 poz. 230, Nr 53 poz. 445, Nr 67 poz. 479).
- 60 Zob. przepisy techniczne na przyłączenia urządzeń elektrycznych do sieci elektrycznych Zakładów Elektrycznych Użyteczności Publicznej z dnia 19 listopada 1930 r. (M.P., Nr 269 poz. 366).

Rozporządzeniem z 1923 r.⁶¹ MRP określił wzór i zasady umieszczania przez zakłady elektryczne tablic informujących o konieczności zachowania bezpieczeństwa z uwagi na wykorzystywanie wysokiego napięcia.

6. Opodatkowanie energii elektrycznej

Ustawodawstwo energetyczne II Rzeczypospolitej dotyczyło także kwestii podatkowych. Początkowo, na podstawie ustawy z 1923 r. o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych⁶², podatek od energii elektrycznej mogły pobierać gminy miejskie, ale tylko od oświetlenia w lokalach prowadzących sprzedaż alkoholu lub organizujących zabawy, rozrywki i widowiska. Wyjątkiem było miasto stołeczne Warszawa, które w latach 1923-1926 mogło pobierać podatek od każdego rodzaju oświetlenia (art. 12 ust. 3).

W kolejnej dekadzie sytuacja prawna ulega zmianie. Na mocy ustawy o państwowym podatku od energii elektrycznej z 1931 r.⁶³ wprowadzono w miejsce dotychczasowego podatku gminnego podatek państwowy płacony przez indywidualnych odbiorców końcowych. Wynosił on 10% wartości energii elektrycznej pobieranej na cele oświetleniowe bądź inne, jeśli zużycie mierzone było łącznie. Nowa ustawa uchyliła dotychczasowe przepisy w tym zakresie. Szczegóły wykonania ustawy, w tym kwestie obliczania i pobierania podatku określono w aktach wykonawczych⁶⁴. Z podatku zwolnionych było kilka grup podmiotów: instytucje państwowe i samorządowe, przedsiębiorstwa państwowe zużywające duże ilości energii elektrycznej (Polskie Koleje Państwowe, Polska Poczta, Telegraf i Telefon), przedsiębiorstwa którym udzielono ulg inwestycyjnych, mieszkańcy województw wschodnich (wołyńskie, poleskie, nowogródzkie, wileńskie, stanisławowskie, tarnopolskie) oraz powiatów pomorskich. Opodatkowaniu nie podlegało wykorzystanie energii

61 Zob. rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 30 kwietnia 1923 r. w przedmiocie tablic ostrzegawczych w zakładach elektrycznych o wysokim napięciu (M.P., Nr 163 poz. 199).

62 Ustawa z dnia 11 sierpnia 1923 r. o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych (Dz. U., Nr 94 poz. 747).

63 Ustawa z dnia 17 grudnia 1931 r. o państwowym podatku od energii elektrycznej (Dz. U., Nr 112 poz. 880 ze zm., t.j. Dz. U. z 1934 r., Nr 76 poz. 720).

64 Zob. rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 stycznia 1932 r. o obliczaniu i poborze podatku od energii elektrycznej (Dz. U., Nr 9 poz. 58); rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 3 lutego 1932 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych, Robót Publicznych oraz Przemysłu i Handlu w sprawie wykonania ustawy o państwowym podatku od energii elektrycznej (Dz. U., Nr 15 poz. 88). Zob. także późniejsze, analogiczne rozporządzenia z 1934 r. (Dz. U., Nr 85 poz. 774 i poz. 775).

elektrycznej na oświetlenie ulic i placów publicznych. Podatek od energii elektrycznej był wyrazem fiskalizmu państwa, które w ten sposób zwiększało dochody budżetowe. Wpływał on jednak negatywnie na koszt energii dla odbiorcy indywidualnego, co nie sprzyjało wzrostowi konsumpcji energii elektrycznej przez społeczeństwo. Należy jednak zauważyć, że polityka podatkowa rządu w odniesieniu do energii elektrycznej dążyła do wyrównywania poziomów elektryfikacji. Ludność województw wschodnich i powiatów pomorskich nie była obciążona podatkiem, podczas gdy równocześnie objęto ulgami finansowymi nawet najmniejsze inwestycje elektryfikacyjne na ich obszarze⁶⁵.

7. Zmiana cen energii elektrycznej

Istotnym dla funkcjonowania rynku energii elektrycznej uzupełnieniem regulacji zawartych w ustawie elektrycznej była uchwalona już niemal dwa lata wcześniej ustawa z 15 lipca 1920 r. o zmianie cen za dostarczanie energii elektrycznej⁶⁶. Ustawa ta zezwalała wytwórcom energii elektrycznej na wystąpienie z żądaniem podwyższenia ceny sprzedaży energii uprzednio zakontraktowanej w sytuacji, gdy było to uzasadnione niedającym się przewidzieć wzrostem kosztów wytwarzania, który wynikał z przyczyn „wywołanego wypadkami wojennymi przesilenia ekonomicznego”. Tym samym akt ten stanowił swego rodzaju ustawowe usankcjonowanie klauzuli *rebus sic stantibus* w prawie cywilnym w części dotyczącej umów kupna i sprzedaży energii elektrycznej. Możliwość wysunięcia żądania nie oznaczała jednak automatycznego podwyższenia ceny sprzedaży. Decydowało o tym ewentualne porozumienie między zainteresowanymi stronami, a w jego braku orzeczenia specjalnych komisji rozjemczych. Tryb postępowania w tym zakresie określały akty wykonawcze⁶⁷. MPiH dysponował możliwością uchylenia orzeczenia

65 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 94.

66 Ustawa z dnia 15 lipca 1920 r. o zmianie cen za dostarczanie energii elektrycznej (Dz. U., Nr 70 poz. 466 ze zm.).

67 Ogólne zasady zawarto w rozporządzeniu Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 29 września 1920 r. w przedmiocie wykonania ustawy z dnia 15 lipca 1920 r. o zmianie cen za dostarczanie energii elektrycznej (Dz. U., Nr 98 poz. 653). Tryb postępowania komisji rozjemczych określało rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 24 listopada 1921 r. w przedmiocie instrukcji rozjemczych dla komisji rozjemczych i komisji rzeczoznawców dla załatwiania spraw, dotyczących cen za energię elektryczną (M.P., Nr 284 poz. 346). O praktyce prac komisji zob. Alfons Kühn „O pracach komisji rozjemczych ustalających zmianę cen za energję elektryczną” *Przegląd elektrotechniczny*, nr 10 (1921): 114-117.

komisji. W przypadku powtórnego uchylecia tego orzeczenia sprawa podlegała rozstrzygnięciu przez komisję rzeczoznawców przy MPIH.

8. Obowiązkowe oszczędzanie energii

Wojna Polski z Rosją Sowiecką w latach 1919-1921 skutkowałą również wprowadzeniem przepisów dotyczących obowiązkowego oszczędzania energii elektrycznej. Na mocy stosownego rozporządzenia dotyczącego „ograniczenia zużycia prądu elektrycznego”⁶⁸ na obszarze dawnych ziem zaboru rosyjskiego i austriackiego wprowadzono ograniczenia w wykorzystywaniu energii elektrycznej przez obiorców publicznych i prywatnych. Przepisy te miały charakter jedynie przejściowy i wygasły 30 kwietnia 1921 r., a więc wkrótce po ratyfikacji przez Sejm Rzeczypospolitej (15 kwietnia 1921 r.) traktatu ryskiego⁶⁹.

9. Ustawodawstwo energetyczne w Województwie Śląskim

W województwie śląskim skoncentrowane było 50% krajowego potencjału wytwórczego energii elektrycznej. Stamtąd pochodziło też około połowy produkcji energii elektrycznej całego państwa. Oczywiście wynikało to ze znacznie większego rozwoju gospodarczego Górnego Śląska, a co za tym idzie znacznie większej konsumpcji energii elektrycznej niż w innych częściach Polski (głównie przez przemysł) oraz z dostępności surowca energetycznego (węgiel kamienny). Tymczasem przez większość okresu trwania II Rzeczypospolitej krajowe ustawodawstwo nie obowiązywało na obszarze województwa śląskiego. Wynikało to z faktu, że kompetencje ustawodawcze w zakresie energetyki, na podstawie Statutu Organicznego Województwa Śląskiego⁷⁰, były zastrzeżone dla Sejmu Śląskiego⁷¹. Należy także odnotować uregulowania Konwencji genewskiej z 1922 r. dotyczącej Górnego Śląska

68 Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 3 listopada 1919 r. dotyczące ograniczenia zużycia prądu elektrycznego (Dz. U., Nr 93 poz. 503). Rozporządzenie to zmieniono, a w zasadzie zastąpiono rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 października 1920 r. dotyczącym ograniczenia zużycia prądu elektrycznego (Dz. U., Nr 98 poz. 655).

69 Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 roku (Dz. U., Nr 49 poz. 300).

70 Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego (Dz. U., Nr 73 poz. 497).

71 Zgodnie z art. 4 pkt 12 Statutu Organicznego Województwa Śląskiego dla Sejmu Śląskiego zastrzeżono „ustawodawstwo o zaopatrzeniu ludności śląskiej w energię elektryczną dla celów prywatnych i publicznych”.

(Konwencja Górnośląska)⁷². Zgodnie z art. 1 konwencji na terenie włączonego do Polski Górnego Śląska przez 15 lat powinno obowiązywać, co do zasady, dotychczasowe ustawodawstwo. Dotyczyło to w szczególności ustawodawstwa przemysłowego, a więc i energetyki. Ten sam przepis dopuszczał jednak dokonywanie zmian wynikających ze zmiany przynależności tego obszaru oraz wprowadzenie nowych przepisów obowiązujących na całym terytorium Rzeczypospolitej. Dla zagadnień rozdziału ziemi i prawa pracy warunkiem było to, że nowe przepisy będą w stanie zastąpić przepisy dotychczasowe. Konwencja zawierała też przepisy odnoszące się wprost do energetyki (Tytuł VI. Elektryczność). Gwarantowały one okresy przejściowe dla elektrowni znajdujących się w przejętej przez Polskę części obszaru plebiscytowego, w których kontynuowały one swoją działalność na dotychczasowych zasadach z możliwością transgranicznej wymiany energii elektrycznej bez opłat celnych i innych obciążeń. Celem tych uregulowań było zapewnienie ciągłości działalności gospodarczej i stabilności zasad jej prowadzenia mimo zmiany granic i przerwania naturalnych połączeń gospodarczych wytworzonych na Górnym Śląsku do 1922 r.

Na obszarze Województwa Śląskiego obowiązywały zatem przepisy byłych zaborców – niemieckie (w tym lokalne ustawy pruskie) i austriackie. Tę różnorodność (np. koncesjonowanie działalności w b. zaborze pruskim i brak koncesji w b. zaborze austriackim) dodatkowo komplikował fakt, że przepisy te nie odpowiadały stanowi rozwoju sektora energetycznego, w tym potrzebom wytwórców i konsumentów, gdyż w dużej części pochodziły z ostatniej ćwierci XIX wieku⁷³. Sejm Śląski nie uchwalił odrębnych ustaw w tym zakresie. W 1922 MRP wspólnie z MPiH podjęli działania mające na celu rozciągnięcie mocy obowiązującej ustawy elektrycznej na obszar Województwa Śląskiego. Stanowisko władz śląskich było jednak negatywne, a formalną podstawą odmowy była specyficzna interpretacja postanowień Statutu Organicznego i Konwencji Górnośląskiej rzekomo uniemożliwiającej przyjęcie przepisów obowiązujących w Rzeczypospolitej⁷⁴. Zmiana stanowiska władz śląskich nastąpiła w 1926 r., jednak wtedy to MPiH unikało podjęcia decyzji argumentując to różną interpretacją Statutu Organicznego.

Dopiero w 1937 r. Śląska Rada Wojewódzka uchwaliła projekt ustawy o rozciągnięciu mocy obowiązującej ustawy elektrycznej na obszar

72 Konwencja niemiecko-polska dotycząca Górnego Śląska podpisana w Genewie dnia 15 maja 1922 r., Dz. U., Nr 44 poz. 371.

73 Zob. Uzasadnienie do projektu ustawy w sprawie rozciągnięcia mocy obowiązującej ustawy elektrycznej z dnia 21 marca 1922 r. na obszar województwa śląskiego, 28-29.

74 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 95.

Województwa Śląskiego⁷⁵. Konieczność takiego działania argumentowano nowoczesnością, wysoką jakością i kompleksowością ustawy elektrycznej w porównaniu do zróżnicowanego i fragmentarycznego ustawodawstwa byłych zaborców obowiązującego w Województwie Śląskim, w tym w zakresie wpływu na ochronę konsumenta. Liczono m.in. na to, że ustawa elektryczna jako akt tworzący podstawy do konkurencyjnej działalności przedsiębiorstw energetycznych zlikwiduje zmony cenowe – powszechną na Śląsku praktykę działania elektrowni⁷⁶. Stosowną ustawę rozciągającą moc obowiązującą ustawy elektrycznej na obszar województwa śląskiego Sejm Śląski uchwalił w styczniu 1939 r.⁷⁷. W tym samym roku na województwo śląskie rozciągnięto także moc obowiązującą rozporządzenia elektryfikacyjnego⁷⁸. Argumentem na rzecz takiego rozwiązania dla władz śląskich była m.in. groźba konkurencji przemysłu śląskiego z przemysłem Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP), który m.in. korzystał z ulg przewidzianych w rozporządzeniu elektryfikacyjnym, a nawet obawy odnośnie do relokacji zakładów przemysłowych ze Śląska do COP⁷⁹.

10. Podsumowanie

Dwudziestolecie międzywojenne to czas odbudowy i integracji państwa polskiego, w tym rozwoju elektroenergetyki. Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości w gremiach fachowych podejmowano wysiłki planistyczne i organizacyjne w zakresie przyszłej elektryfikacji. Dość szybko, bo u samego zarania II Rzeczypospolitej, stworzono podstawowe otoczenie instytucjonalne w postaci Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz Urzędu Elektryfikacyjnego (późniejszego Wydziału Elektrycznego). Świadczy to niewątpliwie o wadze zagadnień elektryfikacyjnych dla całokształtu rozwoju odradzającego się państwa oraz o świadomości ówczesnych władz w tym zakresie. Otoczenie

75 Zob. projekt ustawy w sprawie rozciągnięcia mocy obowiązującej ustawy elektrycznej z dnia 21 marca 1922 r. na obszar województwa śląskiego uchwalony przez Śląską Radę Wojewódzką na posiedzeniu w dniu 25. XI. 1937 r. w wykonaniu prawa inicjatywy ustawodawczej, nadanego jej art. 23 statutu organicznego, przedłożony Sejmowi Śląskiemu w dniu 29. XI. 1937 r. (Nr RW 2/23) w: *Prawo elektryczne*, 26-27.

76 Zob. *ibidem*, 28-36.

77 Ustawa z dnia 23 stycznia 1939 r. w sprawie rozciągnięcia mocy obowiązującej ustawy elektrycznej z dnia 21 marca 1922 r. na obszar województwa śląskiego (Dz. U. Śl., Nr 1 poz. 1).

78 Ustawa z dnia 28 czerwca 1939 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o popieraniu elektryfikacji na obszar województwa śląskiego (Dz. U., Nr 59 poz. 391).

79 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 96.

instytucjonalne elektroenergetyki, w tym struktura organów, ich nazwy i zakres odpowiedzialności ulegały zmianom. Dwa główne i do pewnego stopnia przenikające się obszary ich działalności to elektryfikacja i kwestie funkcjonowania przedsiębiorstw energetycznych. Niezależnie od ich aktualnego w danym czasie kształtu, zastosowane rozwiązania ustrojowe należy ocenić jako nowoczesne i kompleksowe. Co do zasady, planowanie i realizacja zamierzeń elektryfikacyjnych były zintegrowane w jednej instytucji. Dodatkowo w latach 1919-1921 i od 1932 r. ten sam organ odpowiadał także za sprawy funkcjonowania przedsiębiorstw energetycznych, cen i taryf celnych na energię elektryczną. Organy właściwe w zakresie energetyki nie wykonywały działalności regulacyjnej rozumianej współcześnie. W zakresie funkcjonowania rynku energii przysługiwały im raczej uprawnienia reglamentacyjne z pewnymi elementami kontroli i nadzoru⁸⁰. Ich działalność należy ocenić pozytywnie. Odegrały one znaczącą rolę w rozwoju infrastruktury energetycznej i rynku energii, choć nie wszystkie zamierzenia w sferze instytucjonalnej udało się zrealizować (np. planowane utworzenie Głównego Państwowego Zakładu Elektrycznego).

U zarania, oprócz kwestii ustrojowych (powołanie Urzędu Elektryfikacyjnego), prawodawstwo energetyczne wiązało się ściśle lub pośrednio z działaniami wojennymi. Odpowiednie przepisy nakazywały oszczędzanie energii elektrycznej w czasie wojny z Rosją Sowiecką, a także dopuszczały możliwość podwyższenia cen sprzedaży energii elektrycznej, jeśli konieczność taka wynikała z pogorszenia sytuacji ekonomicznej spowodowanego przez działania wojenne. Następnie najważniejszym celem ustawodawstwa energetycznego stało się upowszechnienie elektryczności. Nowe przepisy służyć miały głównie rozwojowi infrastruktury energetycznej zarówno wytwórczej, jak i sieciowej. W 1922 r. uchwalono ustawę elektryczną, pierwszy akt prawny na ziemiach polskich kompleksowo regulujący zagadnienia energetyki. Ustawa miała umożliwić dynamiczną elektryfikację młodego państwa w trudnych warunkach powojennych i porozbiorowych. Temu celowi służyła m.in. unifikacja prawa, które u każdego z zaborców było inne, centralizacja koncesjonowania energetyki, które do tej pory znajdowało się głównie w rękach organów lokalnych oraz ułatwienia w realizacji inwestycji w infrastrukturę energetyczną. Ustawa, wraz z systemem aktów wykonawczych, określała także zasady regulacji działalności przedsiębiorstw energetycznych z uwzględnieniem taryfowania i ochrony konsumentów oraz kwestie bezpieczeństwa stosowania elektryczności. W zakresie elektryfikacji istotnym uzupełnieniem przepisów ustawy było prezydenckie rozporządzenie o popieraniu elektryfikacji z 1933 r. Wypełniało ono luki w ustawie elektrycznej ujawnione w toku dekady jej obowiązywania. Akt ten wprowadzał ulgi inwestycyjne

80 Zob. Domagała, „Urząd Elektryfikacyjny. Struktura organizacyjna i zadania”, 83.

dla przedsiębiorstw energetycznych oraz systematyzował elektryfikację ustanawiając tzw. okręgi elektryfikacyjne. Co więcej, dla specyficznego projektu elektryfikacyjnego, jakim była elektryfikacja warszawskiego węzła kolejowego, przewidziano w odrębnej ustawie rozwiązania szczególne przywodzące na myśl dzisiejsze ustawy o szczególnych zasadach przygotowywania i realizacji poszczególnych inwestycji infrastrukturalnych. Prawodawca potrafił zatem wyciągnąć wnioski i korygować otoczenie prawne dla realizacji założonego celu.

Oceniając skuteczność przepisów dotyczących elektryfikacji należy wyjść od skali rozwoju przemysłu elektroenergetycznego w okresie II Rzeczypospolitej. W latach 1918-1939 moc zainstalowana elektrowni w Polsce wzrosła niemal dziewięciokrotnie, a produkcja energii elektrycznej ponad siedmiokrotnie. Z tej perspektywy i biorąc pod uwagę gospodarcze trudności, a zwłaszcza ograniczenia w dostępie do kapitału, należałoby uznać, że ówczesne prawodawstwo energetyczne spełniło założone cele. Na korzyść tych przepisów świadczą też pozytywne opinie wyrażane w ówczesnej doktrynie oraz to, że mimo uprawnienia do posiadania autonomicznego ustawodawstwa w tym zakresie władze silnie uprzemysłowionego województwa śląskiego ostatecznie optowały za rozciągnięciem na Górny Śląsk mocy obowiązującej przepisów ogólnokrajowych. Należy także podkreślić, że ustawa elektryczna obowiązywała aż do 1962 r. Z drugiej strony należy zwrócić uwagę na fakt, że większość wysiłków państwa, w tym jego działalność legislacyjna, za pomocą której wprowadzano ułatwienia administracyjne i prawno-ekonomiczne dla popierania elektryfikacji, koncentrowała się głównie na elektryfikacji okręgowej. Na konkretnych obszarach zmniejszała ona wprowadzając dysproporcje pomiędzy miastami, a terenami wiejskimi, jednak nie mogła ona wpłynąć na rozwój elektroenergetyki i integrację państwa i jego gospodarki w takim stopniu jak rozbudowa ogólnokrajowego systemu sieci elektroenergetycznych. Ta zaś postępowała wolno i w ograniczonym stopniu, m.in. z uwagi na zbyt późne (w drugiej połowie lat trzydziestych) zastosowanie instrumentów polityki interwencyjnej⁸¹. Przyczyn takiego stanu rzeczy nie należy jednak upatrywać w sferze normatywnej, gdyż ta jest jedynie refleksem planów i decyzji o charakterze politycznym.

Bibliografia

- Bryce, Robert. *Siła energii. Elektryczność bogactwem narodów*, przeł. Bartosz Sałbut. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020.
- Domagała Michał, „Urząd Elektryfikacyjny. Struktura organizacyjna i zadania” *Białostockie Studia Prawnicze*, z. 18 (2015): 77-85.

81 Zob. Piłatowicz, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939”, 87-88, 99.

- Herdin Władysław, „Polskie ustawodawstwo elektryczne” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 12 (1929): 271.
- Gąsiorowski Aleksander, „Elektryczne oświetlenie Częstochowy w latach 1887-1927 (prąd stały)” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 4 (2015): 153-158.
- Jakubiak Marek, „Wkład elektryków polskich w rozwój drugiej Rzeczypospolitej” *Energetyka*, nr 8 (2009): 487-491
- Kania Waldemar, *Energetyka krakowska 1905-2005*. Kraków: Trans-Krak Firma Wydawnicza, 2005.
- Kühn Alfons, „O pracach komisji rozjemczych, ustalających zmianę cen za energię elektryczną” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 10 (1921): 114-117.
- Łukasiewicz Juliusz, „Początki nowoczesnego systemu energetycznego na ziemiach polskich” *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, nr 1 (1974): 29-44.
- Nowacki Tomasz R., „Budowa obiektów energetyki jądrowej. Nowe instytucje w procesie inwestycyjnym”, [w:] *Wybrane węzłowe zagadnienia współczesnego prawa energetycznego*, red. Anna Walaszek-Pyziół. 195-217. Kraków: Wydawnictwo AT, 2012.
- Olszewski Henryk, „Podejście historyczne w prawoznawstwie”, [w:] *Metody badania prawa*, red. Adam Łopatka. 11-27. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973.
- Piłzys Stanisław, „Początki polskiej elektroenergetyki na przykładzie elektrowni w Wilnie oraz Białymstoku” *Społeczeństwo i Ekonomia*, nr 2 (2016): 20-33.
- Piłatowicz Józef, „Integracja elektroenergetyki w latach 1918-1939” *Dzieje Najnowsze*, nr 4 (1978): 81-101.
- Rolnicki Zygmunt, „Stosunek ustawy elektrycznej do innych ustaw” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 22 (1937): 1051, nr 23 (1937): 1075, nr 24 (1937): 1100, nr 2 (1938): 50-51.
- Siwicki Kazimierz, „Elektryfikacja Polski 1918-1928” *Przegląd Techniczny*, nr 4-5 (1929): 161-164.
- Sokolnicki Gabriel, „Ustawa o popieraniu elektryfikacji” *Przegląd Elektrotechniczny*, nr 3 (1934): 45-48.
- Soliński Jan, Gawlik Lidia, „Rys historyczny, rozwój i stan obecny światowego i polskiego sektora energii” *Energetyka*, nr 3-4 (2012): 142-149.
- Trammer Jerzy, „Ustawa elektryczna w świetle krytyki” *Przegląd Notarialny*, nr 1-2 (1925): 51-83 (również jako publikacja zwarta – Kraków: Nakładem Przeglądu Notarialnego 1925).
- Żarnowski Janusz, *Polska 1918 – 1939. Praca-technika-społeczeństwo*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1999.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.
For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>